

“Diyanet’e Soralım” Programına Sorulan Soruların Glock ve Stark’ın Dindarlık Boyutlandırmasına Göre Tasnifi ve Değerlendirilmesi

Hasan KAFALI*

Öz

Bu araştırmanın konusu, Diyanet televizyonunda “Diyanete Soralım” programında Din İşleri Yüksek Kurulu uzmanlarınca cevaplanan soruların dini tecrübenin boyutlarına göre sınıflandırılması ve değerlendirilmesidir. Araştırma, dini meselelerde sorulan soruların dini tecrübenin hangi alanına dâhil olduğunun ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Araştırma sorulan sorular üzerinden dindarlığın hangi boyutlarının daha canlı yaşandığı ve hangi alanlarda daha çok sorunlarla karşılaşıldığı ve soru üretildiği noktasında alana katkı sağlayacaktır. Dini tecrübenin boyutları olarak Glock ve Stark tarafından ortaya konan beş boyut esas alınmıştır. Bu boyutlar inanç, ibadet, duygu, etki ve bilgi boyutlarıdır. Araştırmada tepkisiz araştırma yöntemi ve içerik çözümleme ve analizi tekniği kullanılmıştır. 248 program çözümlenmiş ve din işleri yüksek kurulunun soru tasnifine göre düzenlenmiştir. Bu tasnifler Glock ve Stark’ın beşli dini tecrübe boyutuna göre tasnif edilmiştir. Ayrıca konuların alt boyutlarındaki soru sayıları da sayım döküm cetveli kullanılarak belirlenmiştir. Sonuç olarak en çok sorunun etki boyutunda sorulduğu belirlenmiştir. Ardından ibadet boyutunda soruların sorulduğu, bunu sırasıyla bilgi, inanç ve duygu boyutunda sorulan soruların izlediği bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Dini Tecrübe, Dindarlık, Diyanete Soralım, Dini Sorular

Classification and Evaluation of Questions Asked in the “Diyanet’e Soralım” Program According to Glock and Stark’s Five Dimensions of Religiosity

Abstract

The subject of this research is the classification and evaluation of the questions answered by the members of the High Council of Religious Affairs in the program "Diyanet’e Soralım" on Diyanet Television according to the dimensions of religious experience. The research aims to reveal in which field of religious experience the questions asked in religious matters are included. The research will show which dimensions of religiosity are more lively through the questions asked. It will contribute to science at the point of which areas are faced with more problems and questions are produced in religious life. The five dimensions put forward by Glock and Stark were taken as the dimensions of religious experience. These dimensions are belief, worship, emotion, influence and knowledge. Non-responsive research method and content analysis and analysis techniques were used in the research. 248 programs were analyzed and classified according to the question classification of the high council of religious affairs. These classifications are classified according to the five-dimensional religious experience dimension of Glock and Stark. In addition, the number of questions in the sub-dimensions of the subjects were determined by using the counting table. As a result, it was determined that the most questions were asked in the effect dimension. Then, it was found that questions in the dimension of worship were asked, followed by questions in the dimensions of knowledge, belief, and emotion, respectively.

Keywords: Sociology of Religion, Religious Experience, Religiosity, Diyanet’e Soralım, Religious Questions

ATIF: Kafalı, H. (2023). “Diyanet’e Soralım” programına sorulan soruların Glock ve Stark’ın dindarlık boyutlandırmasına göre tasnifi ve değerlendirilmesi. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 6(1), s. 183-203

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, hkafali@pau.edu.tr, orcid.org/0000-0002-2340-6834, Denizli, Türkiye

Giriş

Toplumsal hayatın en belirleyici unsurlarından biri olan din, birçok yönüyle bilimsel araştırmalara konu olmaktadır. Bir dini kabul ve ona uyum düzeyini ifade eden dindarlık kelimesi, gündelik hayatta ve sosyal bilimler araştırmalarında oldukça sık kullanılan bir kavramdır. Dinler vaaz ettikleri ilkelerin tamamının kabul edilmesini öngörürler. Ancak dinlerin müntesiplerinin ilkeleri onaylama derecesi değişebilmekte veya kabul ettikleri ilkeleri hayata geçirme sıklıkları farklılaşabilmektedir. Bu nedenle dindarlığın yoğunluk, sıklık gibi açılardan artıp azalması söz konusu olabilmektedir. Çünkü dindarlık, bireyin dine inanma, bağlanma ve uygulama derecesini göstermektedir. Her bireyin objektif dinden aldığı ve uyguladığı unsurlar kendi bireysel tecrübeleri, bilişsel düzeyleri ve tercihleri çerçevesinde değişmektedir. Yani objektif dinin sübjektif görüntüleri farklı olmaktadır. Fakat her bireyin farklı boyutlarda dinden etkileniyor ve onu yaşıyor olması, toplumsal düzlemde dinin ne ölçüde yaşandığının ortaya konması noktasında bir zorluk çıkarır. Bu zorluğun aşılması için kategorize etme yolu ilk akla gelen yollardan biridir. Kategorize etmek için sorular sormak, dine yönelimin somut biçimlerde tanımlanmasına yardım eder. Literatürde dindarlığı tanımlayabilmek için sorulacak soruların, “nasıl dindar” ve “ne yönde dindar” şeklinde olması gerektiği yönünde tavsiyeler mevcuttur (Taş, 2006, s. 177). Sorular çerçevesinde oluşturulacak yaklaşımlar, dindarlığın profilinin belirlenmesinde en verimli yöntem olarak görünmektedir. Bu yaklaşım gerekliliği, nicel ve nitel değişkenlerin belirlenmesi ile mümkün olur. Bu değişkenler dindarlığın derecelendirilmesine imkân verir. Dinler kendi içlerinde bu derecelendirmeyi önem derecesine göre yaparlar. Örneğin İslam’da farz vacip, sünnet kavramları müntesiplerin öngörülen davranışı uygulamada öncelik ve önem düzeylerine işaret eder. Hristiyanlıkta dogma ve sakramentler inanç ve ibadetlerde önem derecesini belirten kavramlar olarak değerlendirilebilir (Gündüz, 2007, s. 139). Yahudilikteki “Alaha” kavramının dinsel zorunlulukları ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir (Besalel, t.y.). Daha genel olarak kökeninin Hz. Musa’ya dayandığı kabul edilen “Alaha” da Museviler için izin verilen ve yasak edilen şeyler açıklanmaktadır (Aydın, 2004, s. 179). Ancak dinlerin normatifik içeren bu derecelendirmeleri bilimsel anlamda dindarlık düzeylerini gözler önüne seremez. Deskriptif olarak tablonun tanımlanabilmesi için daha objektif ve tanımlayıcı göstergelere ihtiyaç duyulur. Bu kategorileştirmenin farklı biçimlerde yapılması mümkündür. Sosyal bilim dalları bu kategorileştirmeyi ilgi alanlarına göre yaparlar. Dini inceleme konusu yapan araştırma sahasının önceliklerine göre dindarlık farklı noktalardan ayrımlanabilir. Bu, dindarlığın farklı boyutlarda ele alınmasını gündeme getirmektedir (Köroğlu, 2012, s. 85). Psikoloji araştırmalarında iç boyutlu ve dış boyutlu dindarlık gibi bireyin içsel dünyası ve dış dünyası üzerine etki eden tasnifler yapılabilirken sosyoloji araştırmalarında dinin teorik ve pratik bütün yönlerine dikkat çeken ve toplumsal görünümü tümüyle tanımlamaya çalışan tanımlar geliştirilmeye çalışılmıştır (Sönmez, 2016, s. 560). Sosyolojik bakış açısıyla yaklaşan dindarlık araştırmalarında önceleri daha az boyut üzerinden tanımlamalara gidilirken süreç içerisinde üç, dört ve hatta beş boyutun ortaya konulduğu dindarlık ölçek ve değerlendirmelerinin yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında Stark ve Glock (1965) tarafından yapılan beşli dindarlık sınıflandırması en kabul gören tanım olarak öne çıkmaktadır (Karaşahin, 2008, s. 194). Toplumsal bir fenomen olarak dini, inanç, ibadet, duygu, bilgi ve etki boyutlarıyla tanımlamaya çalışan bu ölçek sosyal hayattaki birçok yönü kapsamı açısından sosyologlar ve psikologlar tarafından kabul görmektedir. Öte yandan Türkiye’de yapılan dindarlık araştırmalarında zaman zaman çeşitli açılardan yapısal sorunların görüldüğü dile getirilmektedir (Nişancı ve Aysan, 2019, s. 309). Bu sorunlar arasında ülke dışında uygulanan ölçeklerin Türkiye’deki geçerliliğinin denenmesi ve sınırlı dini grupların dindarlığını ölçmeye yönelik dindarlık ölçümlerinin yapılması gösterilmiştir. Eleştiriler tamamen geçersiz olmasa da yerel- evrensel düzlemde ve farklı dinlerin ölçümlenmesinde bu tür uyumsuzluklar görülebilir. Glock ve Stark’ın (1965) ölçek ve boyutlandırması (s.20) bu eleştirilerden minimum düzeyde etkilenen ve en sık kullanılan boyutlandırma olması dolayısıyla bu araştırma için de uygun görülmüştür. Bu ölçekte

dini tecrübe inanç (belief), dini pratikler (practice), tecrübe-duygu (experience), bilgi (knowledge) ve etki (consequences) boyutları ile ele alınmıştır. Daha sonra aynı araştırmacılar tarafından ölçekte bir yenilemeye gidilerek etki (consequences) boyutunun yer almadığı bir model sunulmuştur (Glock ve Stark, 1968, s. 16). Ancak daha çok önceki versiyon kabul görmüş ve benimsenmiştir. Ne var ki model üzerine sonraki araştırmalarda modelin evrenselliğinin ve kültürlerarası geçerliliğinin sağlanamadığı yönünde eleştiriler mevcuttur (Lemos vd., 2019, s. 5). Bu araştırmada Glock ve Stark tarafından boyutlandırmanın 1965 tarihli beş boyutlu versiyonu kullanılmıştır.

Bu beş boyutun tanımlarının kısaca verilmesi araştırmanın yönelimini belirlemesi açısından faydalı olacaktır. Dini tecrübenin inanç boyutu dinin temelinde yer alan akide, bağlanılan esaslar, hayata anlam veren genel kabuller ve ilkeleri ifade eder. İnanca dayanmayan bir yapılanma ve örgütlenmenin din kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Dinlerde inanç esaslarından zihinsel çatılar kurulur ve bu çatılar dinin müntesiplerinin zihinsel haritalarını ve dünya görüşlerini şekillendirir. İslam dininde imanın şartları olarak bilinen amentü söylemi ile basitçe her Müslüman bireyin ezberlemesi ve kabul etmesi beklenen prensipler, sayım döküm cetvelinde dini tecrübenin inanç boyutuna dâhil edilmiştir. Dini pratikler (practice) olarak ifade edilen boyut, inanç esasları çerçevesinde yerine getirilen bütün uygulamaları içine almaktadır. Bu anlamda din, kutsal amaç taşınması halinde bütün davranışların dini uygulama sayılabileceği iddiasında bulunsa da, gerek ölçekte gerek araştırma planı açısından bu uygulanamaz. Bu anlamda sorularda sınırlamaya gidilerek adak ve yemin keffareti, aile hayatı (hukuki boyut), hac ve umre, kadınlara özel haller, kurban, namaz, oruç, taharet (temizlik) başlıkları dini tecrübenin ibadet- dini pratikler boyutuna dâhil edilmiştir. Dinin duygu boyutu (experience), bireyin inandığı esaslar ve yaptığı pratikler çerçevesinde yaşadığı tecrübeleri esas alır. Bu yönüyle duygu boyutu, tecrübe boyutu olarak da isimlendirilebilir. Bireyde dinin uyandırdığı içsel bütün yaşantıları bu kategoride değerlendirebiliriz. Sorularda dua, hissiyat, zikir ve tevbe ile ilgili bütün sorular bu boyutta değerlendirilmiştir. Din ile ilgili bir diğer boyut bilgi (knowledge) boyutudur. Bir dinin inanana, o dinin inanç esaslarını ve ibadet uygulamalarını yapabilmek için birtakım bilgilere ihtiyaç duyar. Bu bilgilerle dini hayatını devam ettirebilir. Dini bilgilere yönelimi onun dindarlığı hakkında bilgi verecektir. Dini tecrübenin bilgi boyutu çerçevesinde bidat ve hurafeler, Kuran-ı kerim, miras ve vasiyet ile ilgili sorular bilgi boyutu olarak değerlendirilmiştir. Dinin etki boyutu, dinin toplumda yarattığı ahlaki etkiyi ve bu etki çerçevesinde oluşan ahlaki duruşu ifade etmektedir. Boyutun İngilizce ifadesi olan “consequences” kelimesi sonuçlar anlamıyla dinin birey hayatında meydana getirdiği toplam değişimi işaret etmesi açısından daha anlamlıdır. İnsanların yapmaları gerekenleri ve kaçınması gereken durumları zihinsel düzeyde işleyerek hayatlarını biçimlendirmelerini ifade eder. Bu boyut, bireyin ulu varlıkla ilişkisinden çok, ulu varlığın buyrukları çerçevesinde yatay düzlemde bireylerle ilişkisini anlatır (Köktaş, 1993, s. 54). Bu ve diğer pek çok açıdan etki boyutu diğer boyutlardan farklı bir görünüme işaret eder (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2011, s. 50). Araştırmada etki boyutu kapsamında ahlak, aile hayatı, sosyal hayat, tıp ve sağlık, ticari hayat, vakıf, zekât ve sadaka ile helaller ve haramlar üzerine sorulan sorular üzerinden değerlendirmeye gidilmiştir.

Din adamlarına ve kurumlarına yöneltilen sorular, bir dinin toplumsal hayattaki görünürlüğü ve fonksiyonu hakkında önemli bilgiler veren veri setleri oluşturmaktadır. Hatta bu soruların yaşadığımız dönemin bir fotoğrafını bize sunduğu söylenebilir (Meriç, 2004, s. 15). Zira bu sorular, dini yaşamın hangi boyutlarının daha çok yaşandığı, toplumun hangi boyutlara daha çok yoğunlaştığı ve sorunlar yaşandığı hakkında bilgi vermektedir. Diyanet işleri başkanlığı tarafından 2014 yılında yaptırılan araştırmada toplumun %28,2’sinin dini bilgilerini geliştirme konusunda dini muhtevalı radyo ve televizyon yayınlarından faydalandıkları, %24’lük bir kesiminde yine diyanet görevlilerine sorarak dini bilgilerini geliştirmeye çalıştıkları bulgulanmıştır. Kalan %39,8’lik kesim ise yakın çevrelerinden dini bilgi ve çözüm ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Komisyon, 2014, s. 132). Bu sonuçtan anlaşılmaktadır ki medya yayınları ve diyanet, dini bilgi edinme ve karşılaşılan sorunların çözümünde ilk akla gelen ve en fazla başvuru kaynağıdır. Konu üzerine yapılan bir

araştırmada telefonda dini sorulara cevap verme biçiminin ve ses tonunun uygun kullanımının, verilen cevaba inanma olasılığını arttırdığı ve tekrar etme sıklığını azalttığı bildirilmiştir (Kalpaklıoğlu Yalçın, 2018, s. 100). Bu durumda görsel ve işitsel öğelerin bir arada olduğu TV yayınının güven telkin etmek açısından dini soruların yöneltilmesi için daha çok tercih edilecek bir ortam olacağı düşünülebilir. Diğer taraftan Diyanet İşleri Başkanlığının açıklamalarına yüksek oranlarda güven duyulduğu yapılan araştırmalarda bulgulanmıştır. Bu konuda Taş’ın yaptığı araştırmada %80.9 oranında bu açıklamalara güvenildiği (Taş, 2002, s. 87), Konda araştırma şirketi tarafından yapılan araştırmada ise %73 oranında güvenildiği rapor edilmiştir (Konda, 2014, s. 21). Buna göre, Diyanet İşleri Başkanlığına sorulan sorular dini hayatın hangi boyutlarının öne çıktığının tespiti noktasında önemli bir gösterge olacaktır. Özellikle televizyon yayıncılığı üzerinden sorulan sorular, hem araştırmaların işaret ettiği gibi medya yoluyla olması hem de toplumun aradığı ve talep ettiği diyanet güvencesi taşıması dolayısıyla toplumun yönelimlerine daha çok ulaşan sonuçlar verebilecektir. Diyanet TV kanalında uzun süredir devam eden “Diyanet’e Sorulim” programı hem canlı yayın olması hem de yayın haricinde not aldırılarak soruların cevaplanması yönüyle sosyolojik görünümü ortaya koyması açısından dikkat çeken bir programdır. Toplumun gündelik hayatta aktif olarak yaşadığı ve cevap aradığı dini problemlere uzmanlarından dini cevaplar aldıkları program her gün yayınlanması, soruların özgün olması, çoğunlukla yayın sırasında alınması, Türkiye’nin her tarafından ve hatta yurtdışından sorular alınması gibi boyutlarıyla sorular üzerinden dini boyut yoğunluğu analizi yapmak için uygun görülmüştür.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Hipotezleri

Araştırma dini meselelerde yöneltilen soruların dini tecrübenin hangi alanına dâhil olduğunun ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Toplumsal hayatta bireyler dini, hayatlarının her alanında tecrübe ederler. Alanda yapılmış benzer araştırmalar, dini alandaki soruların yapılan davranışların sonuçlarıyla karşılaşıldıktan sonra ortaya çıktığını ve dini bilgiye ihtiyaç oluştuktan sonra ilgili kurullara yöneltilindiğini göstermektedir (Kaya, 2019, s. 282). Bu durumda Diyanet İşleri Başkanlığına yöneltilen soruların sınıflandırılması, sosyolojik açıdan hangi boyutta dini bilgi eksikliği hissedildiği konusunda bilgi verecektir. Bu tablo deskriptif açıdan alana katkı sağlayacaktır. Normatif bilimler açısından ise telafi gerektiren boyutların tespit edilmesi, örgün ve yaygın din hizmetleri açısından dini müfredatta ve planlamalarda farkındalık ile hareket edilmesine katkı sunacaktır. Bu açılardan araştırma önemlidir. Araştırmanın hipotezlenmesi noktasında literatür ve teolojik meselelerin birlikte ele alınması gerekliliği görülmüştür. Literatüre bakıldığında din hizmetleri alanında cevap üreten merkezlere daha çok yanlış bir davranıştan pişmanlık duyulduğunda, bir ikileme karşılaşıldığında veya yapılan hareketi meşrulaştırma gibi nedenlerle başvurulduğu görülmektedir (Kaplan, 2019, s. 78; Kaya, 2019, s. 282). Teolojik açıdan bakıldığında ise bireyin hayatında en çok uyguladığı boyutların bireylerin en sık bilgi arayışında olduğu meseleler olması gerektiği düşünülebilir. Yani İslam dini gibi bireyin gündelik hayatında çok etkili olan ve sıklıkla yönlendirmelere giden bir dinde müntesiplerin en çok ibadetlerle ilgili sorular üretmeleri akla gelecektir. Bu açılardan bakıldığında soruların en çok ibadetler ve tevbe, pişmanlık ve keffaretler üzerinden geleceği varsayılabilmektedir. Fakat programın canlı yayın olması ve ulusal bir kanalda yayınlanıyor olması hipotez kurgusunda göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. Çünkü bireylerin yaptıkları hataları böylesine aşikar bir ortamda dile getirmeyecekleri düşünülebilir. Zaten din de işlenen hataların ifşa edilememesi yoksa bağışlanmasının zorlaşacağı yönünde telkinler vermektedir (Özçelik, 2011, s. 99). Şu hâlde araştırmanın hipotezi “diyanete sorulim programında Glock ve Stark’ın (1965) ölçütlerine göre her alandan soru gelmesi mümkün olmakla beraber ibadetler ve etki boyutları ile ilgili sorular gelmesi daha muhtemeldir” olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Araştırma bir tepkisiz araştırma çalışmasıdır. Yöntem olarak tepkisiz araştırma nicel yöntemin özelliklerini taşımaktadır. Teknik olarak ise içerik çözümlemesi/analizi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem iletişim alanında en çok kullanılan yöntem olarak bildirilmektedir (Kavut, 2019, s. 4). Hedef alınan iletişim programının muhtevasının objektif ve sistematik olarak değerlendirilmesini sağlayan araştırma tekniği olarak tanımlanmaktadır (Aziz, 2015, s. 131). Bu yöntem ile belge, dosya veya programlardaki mesajların bir sistem içerisinde derlenmesi sağlanmaktadır. Nitel araştırmalarda tepkisiz gözlemlerden yararlanılsa da tepkisiz ölçümün nicel bir araştırmanın mantığını izlemesi gerektiği kabul edilir. Öncelikli olarak bir yapının kavramsallaştırılması, ardından yapının tepkisiz bir ölçümle ilişkilendirilmesi bu araştırma yönteminin izlediği yol olarak bilinir (Neuman, 2020, s. 586). Bu araştırma televizyon ekranlarında uzun süredir yayınlanan bir programın içeriğinin konu üzerinden değerlendirilmesi amacını güttüğü için bu yöntem ve teknikler uygun görülmüştür.

Araştırma için programın başlangıcından bugüne yayınlanan bölümler arasından 248 tanesi sistematik örneklem yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Çalışmanın planlanması esnasında ekranlarda programın 1850. civarı bölümlerinin sunumu devam etmektedir. Çalışma bir atölye çalışması olarak gönüllü katılımcıların katkıları ile gerçekleştirilmiştir. Dördüncü katılımcı yazar olmak üzere üçerli gruplar altışar bölümü izleyerek analiz etmişlerdir. Çalışmacı tarafından katılımcılara programın başlangıcından o güne yayınlanan bölümlerden 5'er bölümlük aralıklarla 6'şar bölüm dağıtılmıştır. Katılımcılar kendilerine verilen bölümleri izleyerek sorulan soruları oluşturulan soru deşifre formlarına işlemişlerdir. Deşifre formlarına işlenen veriler Google formlar üzerinden oluşturulan veri toplama sayfasına aktararak büyük veri havuzunda toplanmıştır. Evren olarak araştırmaya başlama tarihinde mevcut olan 1850 bölüm baz alındığında örneklem alınan 248 bölüm evrenin %13,4'üne tekabül etmektedir. Güvenlik çalışması olarak toplam örneklem %10'u olan 24 bölüm ikişer ayrı gruba verilmiş, kontrolleri yapılmak suretiyle tutarsızlık olup olmadığı denetlenmiştir. Denetleme gruplarına yazar müdahale ve danışmanlık yapmamıştır. Buna rağmen 24 programda sadece 5 soruda farklı boyutlara işaret eden işaretlemeler yapıldığı görülmüştür. Toplamda 2531, alt boyutlarda ise 7293 soru sorulduğu göz önüne alındığında bölüm başına 29 soru sorulduğu veya detaylandırıldığı görülmüştür. Bu da 24 programda 696 sorunun sadece beşinin farklı işaretlendiğini gösterir. Buradan sorularda görecelilik veya hata payının %1,3 civarında olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Diyanete Soralım programına sorulan sorular önce Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun internet sayfasında bulunan tasnife göre sınıflandırılmıştır (*Din İşleri Yüksek Kurulu: Dini Bilgilendirme Platformu*, 2023). Ardından Diyanet İşleri Başkanlığının tasnifine göre ayrılan başlıklar Glock ve Stark (1965) tarafından oluşturulan dindarlık sınıflamasıyla sınıflandırılarak bir sayım-döküm cetveli oluşturulmuştur. Bu sayım döküm cetvelinde Glock ve Stark'ın (1965) dindarlığı ayırdığı beş boyut (s. 20) en üst ayrımı oluşturmaktadır. Soruların ilgili olduğu konular Glock ve Stark'ın değerlendirmelerine göre ayrılmıştır. Ardından alt başlıklar halinde diğer boyutlara dair soruların ait olduğu konu başlıkları sıralanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için Din İşleri Yüksek Kurulu internet sayfasında kuruma yöneltilen soruların tasnifine göre uyarlı kodlama listesine uygun olarak oluşturulan çizelge gruplara verilmiştir. İzleme ve çözümleme sırasında bu tablolara soruların konuları ve bu konuların Glock ve Stark'ın (1965) dini tecrübe boyutlandırmasına göre sınıflandırması yapılmıştır. Oluşturulan çizelgede programa sorulan sorunun konusu tespit edildiğinde ölçüğe göre dâhil olduğu boyut bir üst

kategori olarak doğrudan ortaya çıkmaktadır. Örneğin alışveriş konusunda bir soru sorulduğunda ve bu konuya işaret konulduğunda alışverişin dâhil olduğu ticari hayata ve ticari hayatın dahil olduğu üst boyut olan dini tecrübenin etki boyutuna bir soru eklenmiş olmaktadır. Çizelgeler bittiğinde izlenilen bölümlerde ne kadar soru sorulduğu ham veri olarak grupların elinde oluşmuştur. Araştırmacı her grubun dördüncü üyesi olduğu için bütün grupların tereddüt ettiği veya ihtilafa düştüğü sorularda gruplara müdahil olarak sınıflamaya yardımcı olmuştur. İzleme ve kodlama işlemlerinin bitmesinden sonra veriler Google formlar üzerinden oluşturulan anket formuna aktarılmıştır. Google formlar, kullanım amaçlarına göre çeşitli temalarla farklı türde anket soruları hazırlanabilen, bilgi toplamak için kullanılabilen ve yanıtların analizleri ile görülebildiği, hızlı bir şekilde yanıtlar toplanabilen çevrimiçi bir form ve anket oluşturma programıdır (Google Formlar’ı kullanma - Bilgisayar - Google Dokümanlar Düzenleyicileri Yardım, 2023). Bu süreçte Google formlar bilgilerin toplanması için kullanılmıştır. Sonrasında veriler Google Formlar üzerinden veya gerekli görüldüğünde Excel formatına aktarılarak gerekli sayım döküm işlemleri gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar tablolar halinde bulgular kısmında verilmiştir.

Çalışmanın Etik İzin Bilgileri

T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’nun, 29/05/2023 toplantı tarihli, 11 sayılı kararı çerçevesinde çalışma etik açıdan bir sakınca içermemektedir.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmacının bu kısmında, tepkisiz araştırma yöntemi ve içerik analizi tekniği ile incelenen 248 programdaki soruların dağılımına dair veriler yorumlar eşliğinde sunulmaktadır.

Sorulan Soruların Beş Temel Boyuta Göre Dağılımı

Tablo 1. Glock ve Stark’ın Dindarlık Tanımına Göre Sınıflandırmaya Göre Boyutlara Göre Soru Dağılımı

Dindarlık Boyutları	Soru sayıları (Temel Boyut- Alt boyut)	%
İnanç	356-904	%14,06
İbadet	649-2646	%25,54
Duygu	296-460	%11,69
Bilgi	505-741	%19,95
Etki	725-2542	%28,64
Toplam	2531-7293	%100

Tablo’1 de görüldüğü gibi sorulan soruların büyük çoğunluğunun dinin etki boyutuyla ilgili olduğu görülmektedir. Bu boyuttaki sorular %28,64 ile en yüksek orandadır. Bunu sırasıyla ibadet, bilgi ve inanç boyutlarıyla ilişkilendirilen sorular izlemektedir. En az sorunun, duygu boyutu ile ilişkilendirilen başlıklardan geldiği görülmektedir. Bu boyutta az soru gelmesi, inanç sahiplerinin duygularının net olması, duyguların açıklanmasını gösteriş olarak kabul etmeleri veya bu konularda medya üzerinden paylaşım yapmakta istekli olmamaları ile açıklanabilir. En fazla sorunun etki boyutunda gelmesi, sosyal hayatta dinin etkisinin yoğunluğuna işaret etmektedir. İslam, birey hayatında her alanda yönlendirmelerde bulunan bir dindir. Bireyin sosyal hayatındaki ilişkilerini haklar ve sorumluluklar çerçevesinde taksim eder. Kul hakkı söylemi, dindar bireyin dini söylemlerde sıkça duyduğu ve çevresiyle ilişkilerinde dikkat etmek zorunda hissettiği bir söylemdir. Sonuçlar dindar bireylerin daha çok çevreleriyle ilişkileri ve hayata karşı kendi duruşlarını belirleme ile ilgili olan etki boyutunda sorular ürettiklerini göstermektedir. Soru üretimi bu alandaki hassasiyetin ve arayışın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Etki boyutunun ardından

ibadet boyutu ile ilgili çok soru gelmesi, bireylerin ibadet boyutunda bilgilenme eğiliminde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan ibadet başlığı altında oldukça fazla sayıda alt boyut ve başlık olması da etkili olmuş olabilir. Yapılan diğer araştırmalarda ibadetlerle ilgili daha fazla oranda soru sorulduğu bulgulanmıştır. Coştu tarafından yapılan araştırmada 2012-2015 yılları arasında Din işleri yüksek kuruluna sorulan sorularda sosyal hayat, namaz, taharet, oruç ve aile hayatı ile ilgili soruların diğerlerine oranla daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Coştu, 2017, s. 1068). Kaya tarafından yapılan araştırmada ise %52 gibi yüksek bir oranda sorulan soruların ibadetler kategorisinde olduğu bulgulanmıştır (Kaya, 2019, s. 274). Kalpaklıoğlu'nun araştırmada da ibadetlerle ilgili soruların baskın şekilde fazla olduğu görülmektedir (Kalpaklıoğlu Yalçın, 2018, s. 126). Önceki araştırmalarda ibadetler ile ilgili soruların daha fazla çıkması etki boyutuna dair ayrıca bir değerlendirme yapılmamış olması ile ilgili olabilir.

İnanç Boyutunun Alt Boyutlarına Dair Sorular

Tablo 2. İnanç Boyutunun Alt Boyutları Olarak İman Esaslarına Göre Soru Dağılımı

İnancın Alt Boyutları	Soru Sayıları	%
Allah'a İman	203	%22,45
Meleklerle İman	134	%14,82
Peygamberlere ve Kitaplara İman	161	%17,80
Ahiret, ölüm, kabir, kıyamet	231	%25,55
Kaza ve Kadere İman	175	%19,35
Toplam	904	%100

Araştırmada inançla ilgili soruların toplam içerisinde %14'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Fetva soruları üzerine yapılan diğer araştırmalarda inanç ile ilgili soru oranları daha düşük bulunmuştur. Örneğin Kaya'nın araştırmada inanç ile ilgili sorular akaid başlığı altında %4 olarak bulgulanmıştır (Kaya, 2019, s. 274). Buna neden olarak iman esaslarından kabul ettiğimiz ahiret, kaza kader, kitaplar ile ilgili soruların başka başlıklar olarak kabul edilmesini gösterebiliriz. İnanç esaslarının alt boyutları ile ilgili literatürde bir alt boyutlandırma görülemez. Bu araştırmada inanç boyutunda ahiret, ölüm, kabir ve kıyamet ile ilgili soruların %25,55 oranında olduğu ve diğer boyutlara göre daha çok olduğu görülmektedir. Buradan, inanan bireylerin dinin ölümden sonrası ve ölümün anlamlandırılması noktasında kabullenme ve bilgi sahibi olma noktasında anlam arayışı içinde oldukları ve bazı sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşabiliriz. Ölüm sonrası ile ilgili soruları %22,45 oranla Allah'a iman ile ilgili soruların izlediği görülür. Özellikle genç bireylerin, Tanrı inancını kabullenme aşamalarında ikna yönünden arayış dönemleri yaşayabilecekleri göz önünde bulundurulursa bunun normal olduğu düşünülebilir. İnanç konusunda en az sorunun %14,82 oranla meleklerle iman konusunda olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak melek inancının netlik istemesi ve kabule dayanıyor olması gösterilebilir. Yani inanan bireyin dünyasında melekler konusu diğer konulara göre daha açık bir şekilde durmaktadır denilebilir.

İbadet Boyutunun Alt Boyutlarına Dair Soru Dağılımları

Tablo 3. İbadet Boyutunun Alt Boyutları Olarak İbadetlere Dair Soru Dağılımı

İbadetin Alt Boyutları	Soru Sayıları	%
Adaklar, Yeminler, Keffaretler	242	%9,14
Aile Hayatı (Hukuki Boyut)	321	%12,13
Hac ve Umre	276	%10,43
Kadınlara Özel Haller	268	%10,12
Kurban	233	%8,80

Namaz	682	%25,77
Oruç	345	%13,03
Taharet/Temizlik	279	%10,54
Toplam	2646	%100

Tablo 3 de görüldüğü gibi ibadetler konusunda en fazla soru %25,77 ile namaz konusundadır. Namazın en sık yapılan ibadet olması bunda etkili olmuş olabilir. Günde beş vakit kılınması, haftalık olarak Cuma namazı, yılda iki defa kılınan bayram namazları, ramazan ayında kılınan teravih namazları ibadetler içinde en çok namaz konusunda soruların oluşmasına neden olmuş olabilir. En az sorulan soruların hac, umre, kurban, kadınlara özel halleri ile ilgili olması ve bu konuların dönemsel olması, daha az insan grubunu ilgilendirmesi ile açıklanabilir.

Tablo 4. İbadetin Alt Boyutu Olarak Aile Hukukuna Dair Sorulan Soru Dağılımı

Aile Hukukuna Dair Sorular	Soru Sayıları	%
Nafaka Tazminat	106	%33,02
Süt Akrabalığı	78	%24,29
Evlat Edinme	65	%20,24
Diğer	72	%22,42
Toplam	321	%100

Aile hem ibadet mahiyetinde yükümlülükler getirmesi hem de bir ilişkiler matrisi olması dolayısıyla inananın çevresiyle ilişkisinde çok etkili olan bir kurumdur. Bu sebeple genellikle iki taraflı ele alınan bir konudur. Programda sorulan sorularda, soruları yöneltenlerin aile ilişkilerine ibadet nazarıyla baktıkları ve ayetleri gündeme getirerek din ile kendi yaşadıkları olaylar arasında bir uyum yakalayabilmek için yardım arayışında oldukları görülmektedir. Özellikle 4/Nisâ 36, 16/Nahl 90, 17/İsrâ 23 (Feyizli, 2007, s. 91,290,297) gibi aile üyelerine kesin bir şekilde iyiliği emreden ayetlere karşılık, kendilerine yapıldığı ileri sürülen yanlış muamelelere karşı ne yapabileceklerine yönelik arayışlar ve baş etme yönünde ancak Allah’ın emri olduğu için olumlu davranışlara yöneldiği beyanları, aile hukukunun bir kısmının ibadet boyutunda değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu kapsamda, izleyicilerin aileye muamelesini ibadet boyutunda görüp hukuki cevaplar aradığı sorular tasnif edilmiş ve nafaka-tazminat sorularının daha çok olduğu görülmüştür. Bunda, dini hukuk ile medeni hukukun hüküm farklılıklarının etkili olduğu söylenebilir. Konu ile ilgili Aile ve Dini İrşat bürolarına sorulan sorular üzerinden yapılan bir araştırmada, boşanma ile ilgili sorulan soruların %94’ünün kadınlar tarafından sorulduğu bildirilmiştir. Buna neden olarak kadınların sorunlarını paylaşmada daha dışa dönük olmaları ve boşanmada mağduriyetin daha çok kadın tarafında yaşanması sonucu hak arama çabaları gösterilmektedir (Aybey, 2015, s. 107). Yine aynı araştırmada sorulan 2256 genel sorudan 146’sının (%4,43) boşanma konusunda olduğu görülmektedir (Aybey, 2015, s. 104). Bu araştırmada nafaka-tazminat sorularının ardından süt akrabalığı ve evlat edinme gibi ailenin çevresel ilişkilerinin konu edildiği sorular gelmektedir. Bu tür sorularda bireyler, ilişkileri dinin ritüel boyutu olarak görmekte ve kesin çözümler aramakta, kat’i davranmaktadırlar. Konu ile ilgili yapılan bir araştırmada, kadınların televizyon programlarında yönelttikleri sorulardan yola çıkılarak, kadınların dini pratik ile ilgili çok az soru yönelttikleri ve daha çok sosyal hayata yönelik ilişkilerden kaynaklanan problemler üzerine sorular sordukları bildirilmiştir (Çelebi, 2018, s. 138). Yine aynı araştırmada kadınların sordukları bu soruların aile içi problemlerden kaynaklanan iletişim sorunları üzerine sorular olduğu bildirilmiştir. Ancak söz konusu soruların gündüz kuşağında yayınlanan popüler dini programlarda sorulmuş olması, yayının türüne göre soruların farklılaşabildiği şeklinde yorumlanabilir. Fetva sorularına verilen cevapların verildiği ortamda yapılan etnografik bir araştırmada cevap veren vaizelerin, bir yandan soru soran kadınların haklarını korumaya çalışırken diğer yandan Diyanet’in ve devletin kadın konusundaki yönetsel sürecinin bir parçası olduğu iddia edilmektedir (Kalpaklıoğlu Yalçın, 2018, s. 105). Söz konusu araştırma sorularına verilen

cevapların, toplumun değerler istikametinde ve gerilimlerin azaltılarak devamlılığı açısından oynadığı rolü işaret etmesi açısından önemlidir.

Tablo 5. İbadetin Alt Boyutu olarak Hac ile İlgili Soruların Dağılımı.

Hac İle İlgili Sorular	Soru Sayıları	%
Haccın Farzıyeti ve Çeşitleri	113	%23,78
İhram Mikat	99	%20,84
Tavaf Say	80	%16,84
Şeytan Taşlama & Kurban	78	%16,42
Hacda Kadınlarla İlgili konular	105	%22,10
Toplam	475	%100

İbadetin alt boyutu olarak hac ile ilgili soruların dağılımının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Bu sorularda genellikle hacca gitmemiş olanların soru yönelttikleri söylenebilir. Hacca gitmiş olanlarda ise çevreden duydukları bilgilerle kendi yaptıkları arasındaki bir uyumsuzluğu açıklığa kavuşturmak için sorular yönelttikleri görülmektedir.

Tablo 6. İbadetin Alt Boyutu Olarak Kurbanla İlgili Soruların Alt Boyutlarının Dağılımı

Kurban İle İlgili Sorular	Soru Sayıları	%
Kurbanın mahiyeti ve hükmü	98	%26,84
Kurban çeşitleri	89	%24,38
Kesen ile ilgili konular	93	%25,47
Hayvanlarla ilgili kusurlar	85	%23,28
Toplam	365	%100

Kurban ibadeti ile ilgili sorular da yaklaşık olarak benzer dağılım göstermektedir. Kurban sorularının kurban bayramına yakın programlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmada eşit dağılımlı örneklem kullanılması genel sorular içinde kurbanla ilgili soruların görülmesi açısından faydalı olmuştur denebilir.

Tablo 7. İbadetin Alt Boyutu Olarak Namaz İbadetine Dair Soruların Dağılımı

Namaz İle İlgili Sorular	Soru Sayıları	%
Genel	309	%11,93
Vitir namazı	106	%4,09
Namazın vacipleri	108	%4,17
Namazı bozan şeyler	147	%5,68
Ezan-kamet-tesbihat	116	%4,48
İmamet- cemaat	175	%6,76
Cuma-bayram namazları	149	%5,75
Nafile namazlar	130	%5,02
Teravih	87	%3,36
Hasta namazları	129	%4,98
Seferilik	127	%4,90
Kaza namazları	147	%5,68
Sehiv- Tilavet secdesi	125	%4,82
Cenaze namazı	121	%4,67
Namazın Farzları	112	%4,32
Namazın Sünnetleri ve adabı	133	%5,13
Namazın mekruhları	103	%3,97
Cenaze ve kabir ile ilgili konular	128	%4,94
Namaz vakitleri	136	%5,25
Toplam	2588	%100

Namazlar ibadet boyutunda en çok soru sorulan alt başlığı oluşturmaktadır. Namaz çeşitlerinin çok olması ve ayrıntılar bu konuda çok soru sorulmasının nedeni olarak görülebilir. Diğer yandan neredeyse bütün konu başlıklarında eşit veya birbirine yakın sayılarda soru sorulması, namaz ibadeti konusunda toplumda bir yönde yoğunlaşan anlaşılabilirlik veya uygulama zorluğu olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 8. İbadetin Alt Boyutu Olarak Oruçla İlgili Soruların Alt Boyutlarına Dair Soruların Dağılımı

Oruç İle İlgili Sorular	Soru Sayıları	%
Mahiyeti ve Çeşitleri	89	%16,09
Bozan ve bozmayan şeyler	130	%23,50
Kaza, keffaret, fidye, ıskatı savm	190	%34,35
Oruçla ilgili diğer konular	144	%26,03
Toplam	553	%100

Oruç ile ilgili sorular ramazan ayı dolaylarında artmaktadır. Bu konuda oruç tutulamadığında ne yapılacağı ve bedelinin nasıl ödeneceğinin cevabının arandığı soruların yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Diğer soruların sayısında birbirine yakınlık görülmektedir. Oruçla ilgili sorular bir ay boyunca tutulması ve tüm toplumda yoğun olarak tutulmasına rağmen nispeten az görülebilir. Bunun nedeninin ramazan ayı boyunca televizyonlarda iftar ve sahur programları yapılması ve bu programlarda sorulara cevap verilmesi gösterilebilir.

Tablo 9. İbadetin Alt Boyutu Olarak Taharet İle İlgili Soru Dağılımı

Taharet ile ilgili konular	Soru Sayıları	%
Abdest	156	%23,60
Gusül	106	%16,03
Teyemmüm	72	%10,89
Özür Hali	109	%16,49
Mesh	92	%13,91
Genel (Diğer)	126	%19,06
Toplam	661	%100

İslam dini temizliğe çok önem veren bir dindir. Diğer ibadetlerin yerine getirilebilmesi için temizliğin bir şart olması, temizlik konusunda hassasiyet gösterilmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan temizlik ile ilgili sorular fazladır. Yine doğrudan namaz için bir gerek şart olması dolayısıyla abdest konusunda daha çok sorunun geldiği yorumu yapılabilir.

Dini Tecrübenin Duygu Boyutunun Alt Boyutlarının Soru Dağılımı

Tablo 10. Duygu Boyutunun Alt boyutlarına Ait Soruların Dağılımı

Duygunun Boyutları	Soru Sayıları	%
Dua	176	%38,26
Zikir	132	%28,69
Tövbe	152	%33,04
Toplam	460	%100

Dini tecrübe, bireye anlam kazandırarak hayatı anlamlı ve yaşanabilir kılmasının yanında ona duygusal yoğunluk yaşatarak daha zengin ve farklı yaşantılar da sunmaktadır. Bu boyut genellikle sübjektif yaşantılar çerçevesinde yaşanır. Bireyin yüce varlık ile kurduğu içsel yakınlık ve onunla kurduğu münasebet, duygu boyutunun alanına girer. Bu münasebetin doğrudan gözlemlenmesi veya ölçülmesi oldukça zordur. Çevresel etmenlerden bağımsız olduğu için nitelik veya niceliği

hakkında değerlendirme yapmak, bilimsel kriterlerini belirlemek tam olarak mümkün olmayabilir. Ancak bireyin yöneldiği yüce varlıktan isteklerini dile getirdiği dualar, ona yöneliminin niceliğini bildiren zikir ve onun isteklerini yerine getirememek karşısındaki mahcubiyet ve pişmanlığını gösteren tövbe, duygu boyutuna dair ipuçları veren unsurlar olarak gösterilebilir. Genel boyutlar içinde duygu boyutunun %11,69 ile en az soru sorulan boyut olduğu görülmektedir. Bunda, duyguların kişiye özel olmasının ve bu boyutta diğer boyutlar kadar dini kuralların olmamasının etkili olduğu düşünülebilir. Burada bu üç davranış hakkındaki sorulara bakıldığında, dua ile ilgili soruların daha fazla olduğu, ardından tövbe ile ilgili soruların geldiği görülmektedir. Zikir ile ilgili soruların da azımsanmayacak oranda olduğu söylenebilir. Bu sorularda, çokça dua edilmesine rağmen duaların kabul edilmemesinin nedenleri ve kabul edilmesi için yapılması gerekenler, zikirlerde kullanılan yüce isimler ve sayılar ile tövbelerin doğru yapılmasında usuller gibi yöntem tavsiyesi istenen soruların sorulduğu görülmektedir.

Dini Tecrübenin Bilgi Boyutunun Alt Boyutlarının Soru Dağılımı

Tablo 11. Bilgi Boyutunun Alt Boyutlarına Ait Soru Dağılımı

Bilginin Boyutları	Soru Sayıları	%
Bidat ve Hurafeler	168	%21,59
Kuran-ı Kerim	218	%29,41
Miras ve Vasiyet	190	%25,64
Siyer ve İslam Tarihi	173	%23,34
Toplam	741	%100

Dinin yaşanması için gerekli olan her türlü bildirim ve kural bilgi boyutu içinde değerlendirilebilir. Dindarlık ölçümleri için dini bilginin belirleyiciliği tartışma konusu olmuştur. Dini bilginin çok olmasının iyi bir dindarlığın göstergesi olmayabileceği iddia edilmiştir. Ancak yine de birçok dindarlık araştırmasında dini bilgi boyutunu ölçen, dine dair bilgi düzeylerini sıyan ve derecelendirmeye çalışan sorular kullanılmıştır (Onay, 2001, s. 445). Bilgi düzeyinin din hakkında bilgi sahibi olmaya işaret ettiği düşünülebilir. Fakat dinlerde, bireyi Yüce varlığa yaklaştıran şey bilgilerin gerektirdiği davranışların yerine getirilmesidir. Bu da ibadetlerin samimiyetle yerine getirilmesi, inanç esaslarına şüphe olmadan inanılması ve bireyin hayatında dinin tavsiyelerinin etkisinin görülmesi ile mümkündür. İslam dininde Allah katında en değerli inanan profiline Allah'tan en çok sakınan yani takva sahibi inanan profili olduğu bildirilmektedir. Bu bildirim, dinin arzu ettiği dindarlık modelini tanımlamada oldukça açıklayıcıdır ve inananlar arasında sıkça kullanılır. Bilgi boyutuna dair soruların %19,95 ile genel dağılım içinde üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Alt boyutlarda Kuran-ı Kerim'e dair soruların en yoğun alt başlığı oluşturduğu görülür. Diğer boyutlarında yaklaşık olarak birbirine yakın oranlarda olduğu söylenebilir. Boyutlar içerisinde bidat ve hurafeler alt başlığında neler sorulduğu dikkate değer bulunmuş, bu boyutun alt başlıkları analiz edilmiştir.

Tablo 12. Bilgi Boyutunun Bidat Hurafeler Başlığının Alt Boyutlarının Soru Dağılımı

Bilgi Boyutunun Alt Boyutları	Soru Sayıları	%
Büyü	61	%36,30
Sihir	49	%29,16
Nazar	58	%34,52
Toplam	168	%100

Tablo 12'de görüldüğü üzere bidat ve hurafeler konusunda büyü, sihir ve nazar konularına birbirine yakın oranlarda sorular yöneltildiği görülmektedir. Soruların mahiyetine bakıldığında ise sadece bu konularda bilgi edinmek için soru sorulmadığı görülmüştür. Kendisine büyü veya sihir yapıldığı ve buna karşı ne yapması gerektiği arayışındaki soruların sorulabildiği gözlemlenmiştir.

Yine nazar konusunda, bunun doğru olup olmadığı hakkında bilgi almaya yönelik sorular sorulduğu gibi kendisine çok nazar değdiği ve nazardan korunmak için ne yapmak gerektiği şeklinde soruların sorulabildiği görülmektedir.

Dini Tecrübenin Etki Boyutunun Alt Boyutlarına Ait Soru Dağılımı

Tablo 13. Etki Boyutunun Alt Boyutlarına Ait Soru Dağılımı

Etkinin Boyutları	Soru Sayıları	%
Ahlak	255	%12,37
Aile hayatı (Ahlaki Boyut)	298	%14,46
Sosyal Hayat	341	%16,55
Tıp ve Sağlık	241	%11,69
Ticari Hayat	373	%18,10
Vakıf	148	%7,18
Zekat ve Sadaka	404	%19,61
Helaller Haramlar	482	%23,39
Toplam	2060	%100

Glock ve Stark’ın (1965) beşli dini tecrübe-dindarlık tanımlamasına göre Diyanet’e sorulm programına sorulan soruların dağılımı yapıldığında 725 sorunun (%28,64) dinin sosyal etki boyutuna dair olduğu ve bunun diğer dört boyuttan daha fazla olduğu bulgulanmıştır. Burada etki boyutunun alt başlıklarını oluşturan bazı alt boyutlara dair soru dağılımı analizleri verilecektir. Başlarken hatırlatılması uygun olan nokta, ana dağılım tablosundaki sayılarla alt boyutlara ait tablolardaki soru sayısının birbiri ile aynı olmayabileceği ayrıntısıdır. Program sırasında izleyiciler, sorularının örneğin ticari hayatla ilgili olduğunu söyledikten veya ilk sorularını sorduktan sonra konu ilgili ayrıntı sorulara gitmektedirler. Bazen de sunucu konu ile ilgili diğer izleyicilerden gelen veya aklına gelen ve gündemdeki bir konu hakkındaki soruyu sorabilmektedir. Bu durum alt boyutlardaki soru sayılarını arttırmaktadır. Soruların ayrıntılanması durumunun özellikle etki boyutundaki alt başlıklarda görülmesi ayrıca dikkat çekici bir durumdur. Bu durum tablolardaki bazı sayıların uyumsuzluğu gibi görülebilir. Ancak bu, araştırmacının farkında olduğu ve çalışma sırasında onu zorlayan bir değişkendir.

Tablo 14. Dini Tecrübenin Etki Boyutunun Sosyal Hayat Alt Başlığına Dair Soruların Dağılımı

Sosyal Hayatın Alt Boyutlarına Dair Sorular	Soru Sayıları	%
Giyinme, Süslenme, Dövme	97	%14,16
Sanat, müzik, eğlence	65	%9,48
Hayvanlar	104	%15,18
Tazminat, diyet, kan bedeli	113	%16,49
Spor	58	%8,46
Şans Oyunları	71	%10,36
Sosyal hayatla ilgili diğer meseleler (Genel)	177	%25,83
Toplam	685	%100

Etki boyutunda sosyal hayat ile ilgili sorular oldukça sık sorulmaktadır. Dindar bireyin sosyal hayatında dinin gerektirdiği şekilde yaşama isteği oldukça normal bir durumdur. Modern yaşam biçiminin getirdiği değişimlerin ve din ile yaşanan gerilimin daha çok görüldüğü bu alanda daha çok ayrıntı sorular sorulduğu görülmektedir. Ayrıca bu kategoride sorular sorulduğunda cevaplayan uzmanların daha uzun konuştukları ve açıklamalar yaptıkları, yorumlarla ve örneklerle izahatlar getirmeye çalıştıkları görülmektedir. Kaya, diyanet medyasına sorulan sorular üzerine yaptığı araştırmada katılımcıların dini yaşantılarında sevap, günah, helal, haram, ahiret, cennet ve cehennem odaklı olarak eylemlerin sonuçlarına bakmakta ve eylemlerinin karşılıkları üzerinden

mükâfat ve cezalandırmaya dayanan bir dindarlık ortaya koymakta olduklarını bildirmektedir (Kaya, 2019, s. 284). Bu araştırmada özellikle sosyal etki boyutunda sorulan soruların dine uygunluk ve öte dünyada bireye kazandıracığı kazanım ve getireceği sonuçlar üzerine kurulu olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 15. Dini Tecrübenin Etki Boyutunun Tıp ve Sağlık Alt Başlığına Dair Soru Dağılımı

Tıp ve Sağlık Alt Başlığına Dair Soru Türleri	Soru Sayıları	%
Tüp bebek ve aşılama	66	%18,91
Kürtaj, doğum kontrolü, Çocuk düşürme	85	%24,35
Organ Nakli	85	%24,35
Tedavi (Genel meseleler)	113	%32,37
Toplam	349	%100

Etki boyutunda tıp ve sağlık alt başlığında yeni gelişmeler çerçevesinde yoğunlaşmalar olduğu görülmektedir. Sorulardan, tıp alanında bilimsel gelişmelerin kabullenilmesinde bir zorlanma yaşandığı, bunun için programın arandığı anlaşılmaktadır. Sağlık konusundaki bazı sorular oruç konusunda kaza ve keffaret başlığında, taharet konusunda da teyemmüm alt başlığında değerlendirilmiştir.

Tablo 16. Dini Tecrübenin Etki Boyutunun Ticari Hayat Alt Başlığına Dair Soru Dağılımı

Ticari Hayat Alt Başlığına Dair Soru Türleri	Soru Sayıları	%
Alışveriş	131	%13,78
Kira	98	%10,31
Borç	143	%15,05
Güncel Ticari Meseleler	159	%16,73
Faiz	225	%26,68
Kredi Kartı	112	%11,78
Sözleşmeler	82	%8,63
Toplam	950	%100

Etki boyutunda en sık soru sorulan konulardan birinin ticari hayat olduğu görülür. Ticaret ve alışveriş konusunun birbiri ile bağlantılı olması dolayısıyla, ticari hayat sorularının ayrıntılı ve çok sayıda olduğu görülmektedir. Faiz ile ilgili soruların yoğunluğu, bu konuda problemler yaşandığına işaret sayılabilir. Dini literatürde faiz ile ilgili sınırlamalar açıktır ve sakıncaları sıklıkla gündeme getirilmektedir. Buna rağmen, sermayenin eşitsiz dağılımı, enflasyonun kontrol dışı hareketleri, toplumda borç ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bunun için din, borç vermeye teşvik etmekte, sadaka, infak, karz-ı hasen gibi uygulamalara teşvik etmektedir. Osmanlı toplumunda görülen para vakıfları da borç ihtiyacını karşılamak için oluşturulan önemli kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgin, 2021, s. 89). Günümüzde bireyselleşen ve güvenin azaldığı toplum yapısında bu tür uygulamaların yerine getirilmemesinin dini hassasiyet sahibi bireylerde bir arayışa neden olduğu söylenebilir. Faiz ile ilgili soruların yoğunluğu bu bağlamda değerlendirilebilir.

Tablo 17. Dini Tecrübenin Etki Boyutunun Zekât ve Sadaka Alt Başlığına Dair Soru Dağılımı

Zekat ve Sadaka Alt Başlığında Soru Dağılımı	Soru Sayısı	%
Zekatın mahiyeti, hükmü, Zekata tabi mallar	221	%44,46
Zekatın verileceği yerler	145	%26,17
Fıtır Sadakası	131	%26,35
Toplam	497	%100

Zekat ve sadaka İslam dininde ibadet boyutunda ve ritüel olarak kabul edilmektedir. Ancak bireyi toplumsal hayatta etkin hale getirmesi ve sosyal hayatta etkili olması dolayısıyla etki

boyutunda değerlendirilmiştir. Zekât kategorisinde zekâta tabi mallar hakkında daha çok soru sorulduğu görülmüştür. Zekatın verileceği yerler konusunda da bir arayışın ve hassasiyetin var olduğu söylenebilir.

Tablo 18. Dini Tecrübenin Etki Boyutunun Helaller Haramlar Alt Başlığına Dair Soru Dağılımı

Helaller ve Haramlar Soru Dağılımı	Soru Sayıları	%
Yiyecekler	132	%27,38
İçecekler	112	%23,23
Diğer	274	%56,84
Toplam	482	%100

Helaller ve haramlar konusunda oldukça fazla soru geldiği görülmektedir. Helal ve haram sorularının birçok üst kategoride değerlendirilmesi mümkündür. Çünkü bu soruların bir kısmı bilgi ihtiyacından, bir kısmı ibadetlerin ayrıntısı olarak, bir kısmı da gıdaların tüketilmesinde tavır belirlemek için sorulmaktadır. Bu noktada, helaller ve haramlar konusunun neden dini tecrübenin etki boyutunda değerlendirildiği akla gelebilir. İslam dininde bir şeyin haram veya helal olması ve buna göre davranılması bir ibadet bilinci ile yapılmaktadır. Kaldı ki sorulan soruların önemli bir kısmı ibadetlerin helalliyi veya haramlığı ile ilgili olmaktadır. Ayrıca bireyler bir şeyin helallik veya haramlığını dışarıdan birine karşı ilişkileri için değil kendilerinin eşya ile ilişkileri için bilmek istemektedirler. Örneğin soruların önemli bir kısmı deniz ürünlerinin helalliyi, bazı tüketim malzemelerinin haram olma şüphesi gibi konularda olmaktadır. Ancak soruların bireyin hayatına etkisinin ve çevreleriyle ilişkilerine katkısının daha fazla olduğu görülmüştür. Bu açıdan helal ve haramlarla ilgili sorular çizelgede yer alan herhangi başka bir konu ile doğrudan ilgili değilse etki başlığında ele alınmıştır. Tabloda görüldüğü gibi soruların büyük çoğunluğu yiyecek ve içecekler ile ilgilidir. Kalan %56’lık kısmı helal ve haramlarla ilgili diğer sorular oluşturmaktadır. Bu diğer sorular genellikle kayınpeder, dayı, amca, yeğenler, eşin kardeşleriyle ilişkiler gibi çok ayrıntılı sorulardır. Bu sorular bir kategori oluşturacak kadar sayıya ulaşmamaktadır. Bu durum helaller ve haramların sosyal ilişkileri yönlendirmesinin bir göstergesidir ve başlığın etki boyutunda değerlendirilmesinin bir sebebi olarak gösterilebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Dindarlığın boyutlandırılması, onun tanımlanmasında, sınırlarının belirlenmesinde ve ölçülmesinde önemli bir kriterdir. Bu amaçla çok sayıda araştırma yapılmıştır ve bu çalışmalar halen devam etmektedir. Bunlar arasında Glock ve Stark’ın (1965, s. 20) dini tecrübeyi beş boyutlu olarak tasnif ederek dindarlığın bu boyutların ölçümü üzerinden değerlendirilmesini öngören çalışma oldukça kabul gören bir ölçeklendirmedir. Öte yandan inandığı dini yaşamaya gayret eden bireyin sorduğu sorular, onun dini hangi boyutlarda yaşadığı hakkında bilgi vermektedir. Zira dini yaşantıların yoğunlaştığı alanlarda daha fazla soru sorulacaktır. Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı ve başkanlığa bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu ile müftülüklerde oluşturulan fetva kurulları ve alo fetva hatları bu soruların yöneltildiği mercilerdir. Diğer taraftan medya kanalları da vatandaşların dini bilgi ihtiyaçlarını karşıladıkları önemli mecralardan biridir. Diyanet televizyonunda uzun yıllardır günlük olarak yayınlanan ve din işleri yüksek kurulu uzmanlarının soruları yanıtladığı “Diyanet’e Soralım” programı, halkın din konusunda güvenini kazanan Diyanet İşleri Başkanlığının sunduğu bir hizmet olması hem de medya üzerinden soruların alınması ve yanıtlanması ile önemli bir sosyolojik değerlendirme imkânı sunar. Araştırmada 248 programda uzmanlara yöneltilen sorular Glock ve Stark’ın (1965) dini tecrübenin ifade biçimleri değerlendirmesi, bir diğer ifade ile dindarlık ölçeklendirmesi ile tasnif edilmeye çalışılmıştır. Beş boyut içerisinde en çok sorunun %28,64 ile etki boyutunda sorulduğu görülmektedir. Ardından %25,54 ile ibadet boyutunda soru geldiği görülmüştür. Bilgi boyutundaki soruların %19,95 oranında geldiği görülmektedir. Bu oran bilgi boyutunda halen ciddi oranda bilgi arayışı olduğuna işaret etmektedir. İnanç boyutundaki

soruların %14,06 oranında olduğu görülmektedir. İnanç konusundaki soruların esaslar haricinde daha alt başlıklarda olmaması dikkate değerdir. En az sorunun ise %11,69 oranla duygu boyutunda olduğu görülmektedir. Bu sonucun duyguların içsel dünyada yaşanması ve yaratıcı ile kul arasında bir mahremiyet taşıması nedeniyle dışarı yansıtılmaması nedeniyle böyle sonuçlandığı söylenebilir.

Sonuçlar çerçevesinde yöneltilen soruların sosyal etki boyutunda yoğunlaşması dolayısıyla, dindar bireylerin daha çok sosyal hayatlarında dini bildirimleri uygularken problemler yaşadıkları değerlendirilmesi yapılabilir. Kaya'nın diyanet medyası ile ilgili yaptığı araştırmada, programa iletilen soruların çoğunun, fiillerin sonuçları ile karşılaşıldıktan sonra iletilmiş olduğu ve dini bilgiye ihtiyaç halinde başvurulduğu görülmektedir (Kaya, 2019, s. 282). Bu tespit ile birlikte değerlendirildiğinde soruların güncel dindarlığa dair canlı veriler sunduğu söylenebilir. Yine sonuçlar çerçevesinde dini eğitim ve yaygın eğitim planlamalarında, vaaz, hutbe ve irşat planlamalarında sosyal etki başlığı altında değerlendirilen konulara öncelik verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Diğer taraftan ibadet boyutunun halen en yoğun soru gelen boyutlardan biri olması, toplumda ibadet boyutunda halen bir canlılık olduğu, ibadetler yapılırken problemlerle karşılaşılabildiği şeklinde yorumlanabilir. Bundan dolayı ibadetler konusunda bilgi ihtiyacının her zaman var olduğu ve olacağı söylenebilir. Bilgi boyutunda %20 civarında bir soru gelmesi, dini eğitim kurumlarının son yıllarda yaygınlaştırılması ve kurumsallaşmasına rağmen bilgi ihtiyacının her zaman devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. Dini davranışlar konusunda bireyin, bildiği şeyleri yapacağı öngörülebilir. Örneğin namazın beş vakit olduğunu bilen biri beş vakit namaz kılacaktır. Yani bilgi davranışı gerektirir. Ancak burada %20 civarında bilgi arayışına işaret eden soru vardır. Buradan hareketle, dine yönelik ilginin ve eğilimin halen mevcut bilgi düzeyinin üzerinde olduğu söylenebilir. Toplumdaki bu ilginin karşılığının verilebilmesi ve doğru yönlendirme yapılabilmesi için din hizmetleri ve din eğitimi faaliyetlerinin niteliklerinin artırılması gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan inanç boyutunun, dinin en önemli alanı olmasına rağmen soru sayısının daha az olması inanç konusunda nispeten bir netlik olması ile açıklanabilir. Yine inanç konusunun kabul veya ret gibi bir kesinlik gerektirmesi bunda etkili olmuş olabilir. Bu boyutta ahiret hayatı ve Allah'a imanla ilgili soruların daha yoğun olarak sorulduğu görülmektedir. Buradan hareketle ve bu iki esasın dinin tamamına yönelik kabule etki ettiği, sağlıklı bir din anlayışının inşası için bu iki boyutta çalışmaların yoğunlaştırılması gerektiği söylenebilir. Duygu boyutunda en az oranda soru olması duyguların sübjektif ve kişiye özel olması, yüce varlık ile birey arasında bir mahremiyet taşıması bağlamında değerlendirilebilir. Bu açıdan soru oranının azlığı dinin duygu boyutunda bir yaşantı azlığı olarak değerlendirilemez. Bilakis sadece üç alt başlığı olmasına rağmen %11,69 oranına ulaşması bir zenginlik olarak yorumlanabilir. Duygu boyutu bir içsellik ve öznelik içermesi nedeniyle objektif olarak ölçülebilmesi zor bir boyuttur. Bütün soruların bir ihtiyaç, arayış, pişmanlık, yöneliş sonucu olduğu göz önünde bulundurulursa duygu boyutunun bir boyut olmanın ötesinde dini tecrübenin her alanında içkinliği fark edilir. Bu açıdan dinin bütün sosyal ve içsel süreçlerinin duygudan bağımsız düşünülmemeyeceğini söyleyebiliriz. Dini konu edinen bütün araştırma alanlarında ve dini hizmet ve bilgi üreten bütün mekanizmalarda bu ayrıntının farkında olunması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, N. ve Çapcıoğlu, İ. (Ed.). (2011). *Ana başlıklarıyla din sosyolojisi*. Gündüz Yayıncılık.
- Aybey, S. (2015). *Diyanet İşleri Başkanlığı aile ve dini rehberlik bürolarına gelen soruların analiz ve değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği* [Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Aydın, F. (2004). *Yahudilik*. İnsan Yayınları.
- Aziz, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri* (8. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Besalel, Y. (t.y.). *Yahudilikte temel kavramlar*. Şalom Gazetesi. Geliş tarihi 07 Nisan 2023, gönderen <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/61940/yahudilikte-temel-kavramlar>
- Bilgin, V. (2021). *Din ve toplum*. Beyan Yayınları.
- Çelebi, K. (2018). *Medya ve din ilişkisi bağlamında televizyonda sorulan dini sorular ekseninde kadın problemleri*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoştur, K. (2017). 2012-2015 yılları arasında Din İşleri Yüksek Kurulu’na intikal eden soruların yaygın din eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), Article 2. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.342315>
- Din İşleri Yüksek Kurulu: Dini bilgilendirme platformu*. (2023, Nisan 26). <https://kurul.diyamet.gov.tr/>
- Feyizli, H. T. (2007). *Feyzül Furkan Kur’an-ı Kerim meali*. Server İletişim.
- Glock, C. ve Stark, R. (1968). *American piety: The nature of religious commitment*. University of California Press.
- Google Formlar’ı kullanma—Bilgisayar—Google Dokümanlar Düzenleyicileri Yardım. (2023, Mayıs 5). <https://support.google.com/docs/answer/6281888?hl=tr&co=GENIE.Platform%3DDesktop>
- Gündüz, Ş. (2007). *Hıristiyanlık* (2. bs). İsam / İslam Araştırmaları Merkezi.
- Kalpaklıoğlu Yalçın, B. (2018). *Women’s Interpretations of Fetva: Guiding Daily Life and Governing the Private Through Alo Fetva* [Yüksek Lisans Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Kaplan, C. (2019). *Türkiye’de mahremiyetin dönüşümünün aileye etkileri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karşahin, H. (2008). Din sosyolojisinde dindarlığın ölçülmesi problemi üzerine bir araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIX(1), 191-200.
- Kavut, S. (2019). İletişim araştırmalarında kullanılan yöntem ve teknikler üzerine bir değerlendirme. *Intermedia International E-Journal*, 6(10), 1.
- Kaya, E. (2019). Türk halk dindarlığının Diyanet medyasına yansımaları. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDIAD)*, 2(2), Article 2.
- Komisyon. (2014). *Türkiye’de dini hayat araştırması*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Konda. (2014). *Helsinki Yurttaşlar Derneği Diyanet İşleri Başkanlığı araştırması, Konda Araştırma ve danışmanlık* (s. 66). Konda Araştırma ve Danışmanlık. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://konda.com.tr/uploads/hyd-dibarastirmasirapor-kasim2014-e9ea672b936af42c4e77bab34ddbe642284236e927407109653b90b3263418ff.pdf>
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye’de dini hayat (İzmir Örneği)*. İşaret Yayınları.

- Korođlu, C. Z. (2012). Türkiye’de dini hayatın incelenmesi: Bütüncül bir yaklaşım. *Gümüřhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), Article 2.
- Lemos, C. M., Gore, R. J., Puga-Gonzalez, I. ve Shults, F. L. (2019). Dimensionality and factorial invariance of religiosity among Christians and the religiously unaffiliated: A cross-cultural analysis based on the International Social Survey Programme. *PLOS ONE*, 14(5), e0216352. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0216352>
- Meriç, N. (2004). *Fetva sorularında değişen kadın yaşamı*. Elest Yayınları.
- Neuman, W. L. (2020). *Toplumsal araştırma yöntemleri Cilt 1-2* (8. bs, C. 2). Siyasal Kitabevi.
- Nişancı, Z. ve Aysan, Ü. (2019). Türkiye’de sosyodemografik ve sosyokültürel göstergelere göre dindarlık seviyeleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(2). <https://doi.org/10.26650/SJ.2019.39.2.0108>
- Onay, A. (2001). Dindarlık ölçme çalışmaları: Dindarlık ölçümünde üç farklı yaklaşım ve ölçmenin esasları. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 3(4).
- Özçelik, H. (2011). Hadislere göre günahların bağışlanma Yolları II. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(35), 81-101.
- Sönmez, Ö. A. (2016). Dindarlığın ölçülebilirliği üzerine geliştirilen dindarlık ölçekleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36, Article 36. <https://doi.org/10.21497/sefad.285505>
- Taş, K. (2002). *Halkın gözünde Diyanet*. İz Yayıncılık.
- Taş, K. (2006). Dindarlığın kriterleri üzerine tipolojik bir araştırma. *İçinde Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. Karahan Yayınevi.

Classification and Evaluation of Questions Asked in the “Diyanet’e Soralım” Program According to Glock and Stark’s Five Dimensions of Religiosity

Hasan KAFALI

Extended Abstract

Purpose and Subject

The research aims to reveal which area of religious experience the questions asked in religious issues are included in. Its subject is the classification and evaluation of the questions answered by the experts of the High Council of Religious Affairs in the program "Diyanet’e Soralım" on Diyanet television, according to the dimensions of religious experience.

Problems of the Research

The research takes it as a problem to classify the dimensions and sub-dimensions of the questions asked in the field of religiosity according to the objective dimensioning of religious experience. In social life, individuals experience religion in every aspect of their lives. In this case, the classification of the questions directed to the Presidency of Religious Affairs will give information about the extent to which the lack of religious knowledge is felt in sociological terms. This table will contribute to the field of sociology of religion descriptively. In terms of normative sciences, determining the dimensions that require compensation will contribute to acting with awareness in religious curriculum and planning in terms of formal and widespread religious services.

Literature Review

The word religiosity, which expresses the level of acceptance and compliance with a religion, is a concept that is frequently used in daily life and social science research. In the literature, there are recommendations on how the questions to be asked in order to define religiosity should be religious and in what way. The necessity of this approach is possible by determining the quantitative and qualitative variables. These variables allow grading of religiosity. Religions internally rank this according to the importance of their commandments. More objective and descriptive indicators are needed to define religiosity descriptively. In studies of religiosity approaching from a sociological point of view, it is seen that while definitions were made on fewer dimensions at first, religiosity scales and evaluations were made in the process, in which three, four and even five dimensions were revealed. Among these, the classification of religiosity made by Stark and Glock stands out as the most accepted definition. This scale, which tries to define religion with the dimensions of belief, worship, emotion, knowledge and influence, is accepted by sociologists and psychologists in terms of covering many aspects of social life. The questions directed to the clergy and their institutions constitute data sets that provide important information about the visibility and function of a religion in social life. Because these questions give information about which dimensions of religious life are experienced more, which dimensions the society concentrates more on and which problems are experienced. It is understood from the literature that media publications and the Diyanet are the first and most

frequently referenced sources for obtaining religious information and solving the problems encountered. On the other hand, it has been found in studies that there is a high level of trust in the statements of the Presidency of Religious Affairs. In particular, the questions asked over television broadcasting give results that reach the orientations of the society more, both through the media, as the research indicates, and because it carries the religious assurance that the society seeks and demands. Diyanet'e Soralim, which has been running for a long time on Diyanet TV channel, is a remarkable program in terms of revealing the sociological view in terms of answering questions by taking notes both on and outside the broadcast. Similar studies conducted in the field show that questions in the religious field arise after the consequences of the behaviors are encountered and are directed to the relevant committees after the need for religious knowledge arises. Again, in some studies, it is seen that the centers that produce answers in the field of religious services are mostly applied for reasons such as regretting a wrong behavior, encountering a dilemma or legitimizing the action. The program was deemed appropriate in that it was broadcast every day, that the questions were original, that they were mostly taken during the broadcast, and that questions were received from all over Turkey and even from abroad.

Methodology

The research is a non-responsive research study. As a method, non-responsive research has the characteristics of the quantitative method. Technically, it was carried out using content analysis/analysis technique, which is one of the research techniques frequently used in the field of communication. This method is reported as the most used method in the field of communication. During the planning of the study, the presentation of the 1850th sections of the program continues on the screens. For the research, 248 of the chapters published since the beginning of the program were selected using the regular random sampling method. In the research, the questions asked in the Diyanet'e Soralim program were first classified according to the classification on the website of the Religious Affairs High Council of the Presidency of Religious Affairs. Then, the headings separated according to the classification of the Presidency of Religious Affairs were classified according to the religiosity classification created by Glock and Stark, and a census-dump chart was created. In this census scale, the five dimensions that Glock and Stark separate religiosity form the highest distinction. The topics related to the questions were separated according to the evaluations of Glock and Stark. Groups of three, with the fourth participant being the author, analyzed six chapters each. As a safety study, 24 sections, ten percent of the total sample, were given to two separate groups and checked for inconsistencies.

Results and Comments

It is seen that the most questions are asked in the effect dimension with 28.64 percent among the five dimensions. Then, it was seen that 25.54 questions came in the dimension of worship. It is seen that questions in the knowledge dimension are answered by 19.95 percent. It is seen that the questions in the belief dimension are 14.06. It is seen that the least problem is in the emotion dimension with a rate of 11.69. Within the framework of the results, it can be evaluated that individuals in the society experience problems while applying religious statements in their social lives, since more questions are asked in the field of social influence. It can be concluded that priority should be given to the subjects evaluated under the heading of social impact in religious education and non-formal education planning, sermon, sermon and guidance planning. The fact that the worship dimension is still one of the most frequently asked questions can be interpreted as there is still a vitality in the worship dimension in the society and problems can be encountered while performing the prayers. The fact that there is a question about twenty percent in the dimension of information can be interpreted as the need for information always continues despite the widespread and institutionalization of religious education institutions in recent years. The existence of the problem, which points to the search for knowledge by around 20 percent,

can be interpreted as the interest and tendency towards religion is still above the current level of knowledge. Although the dimension of belief is the most important area of religion, the lower number of questions can be explained by the relative clarity of belief. The least amount of questions in the dimension of emotion may be related to the subjective and personal nature of emotions, and the intimacy between the supreme being and the individual.

Çalışmanın Etik İzin Bilgileri / Ethics Committee Approval

T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun, 29/05/2023 toplantı tarihli, 11 sayılı kararı çerçevesinde çalışma etik açıdan bir sakınca içermemektedir.

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Etik değerlendirme kararı belge tarihi: 29/05/2023

Etik değerlendirme belgesi Toplantı Sayısı: 11

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale bir benzerlik taramasından geçirilmiştir ve dergi beklentilerini karşılamaktadır.

This article has undergone a plagiarism check and meets the expectations of the journal.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.

Teşekkür/Acknowledgment

Araştırmanın yürütülmesi esnasında bölümlerin izlenmesi, sayım döküm işlemlerinin yapılması aşamalarında, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerden yardım alınmıştır. Bu vesile ile birlikte ders işlediğimiz, topluluk faaliyetleri vesilesi ile çeşitli etkinliklerde bulunduğumuz öğrenci arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

During the conduct of the research, assistance was received from the students studying at Pamukkale University Faculty of Theology in the stages of monitoring the chapters and making the counting and casting processes. I would like to take this opportunity to thank my fellow students, with whom we have taught courses and participated in various activities through community activities.